

Слободан Новокмет *

(Институт за српски језик САНУ, Београд)

НОВИ ДЕАНТРОПОНИМИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ ТВОРЕНИ ПОМОЋУ СУФИКСА *-(шт)ИНА*¹

Новоречје, 5, 2023, бр. 8.

Предмет нашег рада су нови деантропоними у српском језику творени помоћу суфикса *-(шт)ина*. У питању је продуктиван творбени модел који подразумева име, презиме или чак надимак личности из литературе, политике или, уопште, са довољном културолошком препознатљивошћу на месту творбене основе и који продукује значење „оно што има својства и особине онога што је у творбеној основи”, типа *обломовитина*, *глембајевитина*, *недићевитина* и сл. На грађи сакупљеној преко дигиталног корпуса српског језика PDRS 1.0 утврдићемо које су се све нове речи творене на овај начин појавиле у српском језику и имена којих личности најчешће учествују у овом творбеном типу.

Кључне речи: деантропоним, суфикс *-(шт)ина*, творбени модел, српски језик, нове речи.

1. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ РАДА

1.1. Предмет нашег рада јесу нови деантропоними у српском језику творени према творбеном моделу у коме се на месту творбене основе налази присвојни придев од властите именице (или само властита именица) и суфикс *-(шт)ина*,² а као илустративне примере овог творбеног модела наводимо оне који су забележени у двама речницима српскога језика,

* ORCID 0000-0002-8525-5680. slobodan.novokmet@isj.sanu.ac.rs

¹ Овај рад финансирао је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-47/2023-01 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

² У посебној деоници рада о творби видећемо да ово није једини начин за интерпретацију овог творбеног модела.

РСАНУ и РМС, на пример: *карамазовићина*, *обломовићина*, *хамлетовићина*, *глембајевићина*, *недићевићина* и сл.

1.2. На основу речничких дефиниција, као што је нпр. *глембајевићина* – 'скуп особина карактеристичних за буржоазију у пропадању (према драми Мирослава Крлеже „Господа Глембајеви“)’ забележеној у РСАНУ, закључујемо да је у питању значење које се односи на 'оно што има својства и особине онога што је у творбеној основи'. Циљ рада је да на грађи доминантно ексцерпираној преко дигиталног корпуса српског језика PDRS 1.0 утврдимо које су све нове речи творене на овај начин појавиле у српском језику последњих година, поготово у дискурсу медија, и имена којих личности најчешће учествују у овом творбеном типу.

1.3. Ђ. Оташевић каже да је од 90-их година прошлог века број нових речи које у основи имају антропоним у српском језику све већи (Оташевић 2020: 9) и да су у питању најчешће презимена политичара, ређе њихова имена, имена одмиља или надимци. Нису ретка ни имена спортиста и глумца. Појава ових речи условљена је неретко ванлингвистичким чиниоцима, а њихов велики број одражава различите социјалне, политичке, културне, институционалне и историјске промене у друштву (в. Оташевић 2020). У случају творбеног типа који је предмет нашег рада имамо називе различитих својстава, начина, покрета, идеологија, особина, стања, поступака и сл. које носе неку изразиту и културолошки препознатљиву и усвојену карактеристику или својство личности (историјске или фиктивне) чије се име (дакле властито име, презиме, надимак или чак и име и презиме) налази као мотива реч у основи. Као што ћемо видети из примера, то су најчешће имена:

- књижевних ликова;
- књижевника;
- редитеља;
- политичара, тј. државника (или каквих политичких фигура);
- античких личности;
- митолошких фигура;
- других значајних историјских фигура (из науке, историје, историје ратовања и сл.).

2. ТВОРБЕНА АНАЛИЗА

2.1. Суфикс *-ина* један је од најфреквентнијих форманата у српском језику, расут по бројним творбено-семантичким скупинама (Ђорђевић 2012: 381). Нове речи са суфиксом *-ина* и његовим варијантама, у случају овог творбеног типа *-ићина*, изузетно су бројне, пре свега захваљујући творбеној основи коју чини присвојни придев изведен од властите именице, што

овом типу даје скоро неисцрпне творбене потенцијале. Као основни дериватолошки елемент овог творбеног модела стоји суфикс *-ина*³ који, између осталог, најчешће служи за извођење аугментатива и пејоратива (*ручетина*, *рибетина*, *бабетина* и сл.) и именица *nomina essendi*, тј. имена различитих особина (*белина*, *топлина*, *љутина* и сл.), а једна од учесталијих творбено-семантичких категорија која се изводи уз помоћ овог суфикса јесте и називи за производе од животиња (*овчетина*, *говедина*, *коњетина* и сл.), о којима је подробније писао Б. Ђорић (2012). Бабић (Babić 1981: 313) наводи чак 35 сложених варијаната суфикса *-ина*, од којих ону са *-штина* означава изузетно продуктивном (али у исто време издваја и суфикс *-овштина*).

2.2. С творбеног аспекта творбени модел који је предмет нашег рада можемо с те стране анализирати двојако, у питању је дакле:

а) присвојни придев од властите именице (нпр. Глембајев) + суфикс *-штина* (*глембајевштина*);

или

б) властита именица + суфикс *-овштина* / *-евштина* (Глембај + *-евштина*);

са подтипом који подразумева одсуство инфикса *-ов/-ев*:

в) властита именица + суфикс *-штина* (Ердоган + *-штина* > *ердоганштина*, *Обломов* + *-штина* > *обломовштина*).

И. Клајн, на пример, анализирајући овај творбени тип, тврди да у њему учествује суфикс *-овштина/евштина* као варијанта суфикса *-штина*, у коме први сегмент служи само да олакша спајање са основама које би из фонетских разлога тешко могле да се надовежу директно на *-шт-* (Клајн 2003: 138). Ову теорију можемо прихватити с тим што и она где се творбена основа састоји од присвојног придева властите именица сасвим могућа, с обзиром на то да присвојни придев већ упућује на нешто што припада некоме, било да се односи на особину, својство или неку изразиту карактеристику.

2.3. Као мотива реч у основи овог творбеног модела налази се антропоним, било да је у питању:

а) властито име, када суфикс може бити и само *-штина* (*слободанштина* < Слободан Милошевић; *владановштина* < Владан Ђорђевић);⁴

б) презиме (*тургењевштина* < Иван Тургењев);

³ О овом суфиксу већ су детаљније писали Даничић (1860), Babić (1981), Киршова (1988), Јовановић (2010), Ђорић (2012), Новокмет (2012) и др.

⁴ Политичка реакција у Србији под владом Владана Ђорђевића од 1897. до 1900.

в) надимак (*титовишина* < Јосип Броз Тито; *дражиновишина* < Драгољуб Дража Михаиловић);

г) властито име и презиме (*петарпановишина* < Петар Пан; *аланфордовишина* < Алан Форд).

3. ГРАЂА ЗА РАД

3.1. Грађа коју ћемо представити у овом раду сакупљена је из трију извора, међутим само први од тих извора пружа нам увид у лексикографски већ забележене деантропониме творене овим творбеним моделом. То је *Обратни речник српског језика* (2000) Мирослава Николића, одакле смо ексцерпирали речи које се завршавају на наставке *-ов/евитина*. Тако смо добили следеће именице:⁵

еуклидовишина, ибеовишина, карамазовишина, брозовишина, мацеговишина, пиранделовишина, корниловишина, обломовишина, владановишина, туђмановишина, куеновишина, дражиновишина, едиповишина, александровишина, хамлетовишина, сизифовишина, глембајевитина, тургењевитина, ранковићевитина, недићевитина.

3.2. Други извор за грађу представа рад из 2012. године под називом *Нове речи са суфиксом -ина и његовим варијантама у српском језику* С. Новокмета, са грађом која је подразумевала примере, сакупљене са интернета, који у том тренутку нису били забележени у српским речницима:

абдићевитина, бранковићевитина, слободанишина, гебелсовитина, хебранговитина, гутемберговитина, херкуловишина, прометејитина, рамизовитина, стаљинитина.

3.3. Трећи, и најосновнији, извор за грађу коју ћемо представити у овом раду јесте нови корпус српског језика PDRS 1.0⁶ (чији се извори 66% састоје из медијских портала и покривају интернет домен rs), који смо претраживали преко регуларног израза [word=".*o/evštin.*"], што значи да смо тражили речи које с леве и десне стране елемента *-ов/евитин-* могу да имају било шта, граматички наставак, суфикс, префикс и сл.:

деретићевитина, доситејевитина, брежњевитина, достојевитина, калајевитина, радићевитина, бонелијевитина, бакарићевитина, динијевитина, кардељевитина, динкићевитина, толстојевитина, љотићевитина, гејмановитина, буњуеловитина, ћиласовитина, езоповитина

⁵ Већина ових именица забележена је и у двама речницима српскога језика РСАНУ и РМС, на пример *карамазовитина* – ж 'нездрави односи, изопаченост, болесно стање карактеристично за Карамазове; карамазовска атмосфера, карамазовски дух' (РСАНУ).

⁶ Израђен у оквиру пројекта Фонда за науку и Института за српски језик САНУ – Јавни дискурс у Републици Србији.

на, орвеловитина, петарпановитина, донкиховитина, гебелсовитина, хајековитина, кареровитина, дубчековитина, фројдовитина, корбенов-итина, дантеовитина, холденковитина, муровитина, аланфордовитина, џингискановитина, медмаксовитина, спилберговитина, шешелов-итина, франковитина, горбачовитина, хумболтовитина.

3.4. Проблем је био пронаћи творбени тип који нема инфикс *-ов/ев*, па смо те примере претраживали само преко елемента *-итин-* и нашли свега два примера:

ердоганитина („Vojvodina nije nesrećni Kurdistan da erdoganština =wronština ovde upada sa tenkovima i teroristima i bilo kakvim neprijateljskim nastupima”, intermagazin.rs, 12. 6. 2015)

млађанитина („Mlađan Dinkić je takođe bio i „mlađan i školovan“ kada nam je promovisan kao čudo od deteta za ekonomiju i finansije. Ta njegova „mlađanština i školovanština” Srbiju i nas je koštala bankarskog i finansijskog sistema”, pravda.rs, 14. 1. 2021)

3.5. Оно што нам новосакупљени примери показују јесте изузетна продуктивност овог творбеног модела, међутим не смемо испустити из вида да је фреквентност ових примера у корпусу изузетно ниска, и креће се око <0.001 (што значи мање од једног примера на милион токена), што већину ових примера сврстава у индивидуализме.⁷ Такође, ако речи са значењем властитих имена одређених особа из политичког и јавног живота убудуће не поприме статус заједничких именица (апелатива), нема индикација да ће овакве речи, и поред велике продуктивности творбеног типа, опстати у лексичком систему.

3.6. Са творбеног, али и семантичког аспекта занимљиве су и варијанте примера које подразумевају реферисање на исто значење, али уз помоћ различитих творбених модела, или уз помоћ различитих варијанти имена (где имамо варијантне парове у којима је у једном моделу коришће-но презиме, а у другом надимак), на пример:

брововитина = *титовитина* (оба примера односе се на Јосипа Броза Тита)

⁷ Индивидуализми у одређеним околностима могу ући у општи лексички фонд и постати трајно његово обележје – обично су посреди потенцијалне речи, које својим творбеним карактеристикама и односом форме и значења испуњавају критеријуме да постану узалне лексеме (одредница *индивидуализам* у Појмовнику српских лингвистичких термина, <https://www.lingvistickitermini.rs/pojmovnik/individualizam/>).

туђмановићина = *туђманићевићина*⁸ (на Фрању Туђмана)
динкићевићина = *млађанићина* (на Млађана Динкића)
шешелјевина = *шешелјовићина* (на Војислава Шешелја)

4. СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА

4.1. У анализи примера видимо да се може успоставити нека правилност у вези са тим који тип антропонима се бира за овакав творбени образац. Пре свега, критеријум који треба да се испуни јесте да антропоним који улази у овај модел носи неку врсту културолошке „имрегнираности”, да личност иза њега бива карактеристичним симболом некакве особине, својства, поступка, стила, идеје, духа, атмосфере и сл. С те стране могу се издвојити имена књижевних ликова с обзиром на то да су они често носиоци неких карактеристичних особина и својстава (скуп особина, схватања, држања, стања и сл.) које су књижевним средствима наглашене и које су ушле у општи културолошки наратив:

карамазовићина – ’нездрави односи, изопаченост, болесно стање карактеристично за Карамазове; карамазовска атмосфера, карамазовски дух’ (РСАНУ)

обломовићина – ’(по Обломову, главном јунаку истоименог романа руског писца И. А. Гончарова) лењост, учмалост, тромост, неодлучност, безвољност’ (РСАНУ)

хамлетовићина – ’хамлетовско схватање и држање; подражавање, опонашање Хамлета, јунака истоимене Шекспирове трагедије’ (РМС)

глембајевићина – ’скуп особина карактеристичних за буржоазију у пропадању (према драми Мирослава Крлеже „Господа Глембајеви”)’ (РСАНУ)

*петарпановићина*⁹

*донкихотовићина*¹⁰

4.2. Друга доминантна творбено-семантичка група јесу оне изведенице у којима је у творбеној основи име каквог књижевника – где реч озна-

⁸ „Okolnost da ga nije stigla haška pravda omogućila je posthumnu nadogradnju Tuđmanove harizme i kulta – pre svega na ideji pobeде i impregniranju novog identiteta. Otuda tuđmanizam nije isto što i tuđmanićevština”, 6. 5. 2022, nedeljnik.rs.

⁹ „Табашевићевој поезији (композитор Митја Врховник Смрекер), као и nostalgicни стари шлагери, одлично изабрани за плажу на Јадрану (од које је scenograf, Aleksandar Denić, stvorio svoje prepoznatljivo ’đubrište istorije’, као simbol, valjda, naše musave jugonostalgije, simbol nedoraslosti i petarpanovštine svih nas, које predstavlja Deni), dobro došli”.

¹⁰ „Njegove predstave retko sadrže reči, најчешће су satkane од slika, muzike, zvukova. Takav је i njegov ’Don Kihot – Second Hand’ koji kroz slike i raspoloženja analizira fenomen donkihovštine, borbu protiv (sopstvenih) vetrenjača.”

чава неку специфичност поетике, стила, атмосфере, можда чак и света коју је дотични писац изградио:

пиранделовићина – 'врста књижевног стварања (склоност парадоксима — по имену талијанског драматичара Л. Пирандела)' (РМС);

тургењевитина – 'начин писања и гледања на живот као код руског писца И. С. Тургењева' (РМС);

Па тако и: *достојевитина*, *толстојевитина*, *гејмановитина*, *орвеловитина*, *езоповитина*, *дантеовитина*, *доситејевитина* и сл.

4.3. Најбројнији скуп примера садржи изведенице код којих је мотивна реч име неког политичара, државника или уопште политичко-историјске фигуре, чије име асоцира на какав облик владавине, режим, стање у тој владавини, политички покрет, поступак, политичку атмосферу карактеристичну за ту особу и сл.:

мачековићина – 'политичка идеологија мачековаца' (РСАНУ);

корниловићина – 'контрареволуционарни покрет у Русији чији је вођа средином 1917. године био генерал Корнилов' (РСАНУ);

куеновићина – 'омражени политички систем владавине мађарског државника Куена Хедерварија, хрватског бана од 1883. до 1903.' (РСАНУ);

дражиновићина – 'политичка идеологија и покрет дражиноваца' (РСАНУ);

александровићина – 'режим Александра I Обреновића' (РСАНУ);

недићевићина – 'политичка идеологија и покрет недићеваца' (РСАНУ);

абдићевићина – 'политичка идеологија и злочинства Фикрета Абдића' (РСАНУ);

хебранговићина – '(Андрија Хебранг, хрватски и југословенски политичар из прве половине 20. века)' (РМС);

Па тако и: *стаљинићина*, *слободанићина*, *ранковићевићина*, *брововићина*, *туђмановићина*, *калајевићина*, *брежњевитина*, *бакарићевићина*, *кардељевићина*, *ердоганићина*, *динкићевићина*, *љотићевићина*, *ђиласовићина*, *вучићевићина*, *гебелсовићина*, *шешељовићина*, *франковитина*, *горбачовитина*, *хитлеровитина*.

4.4. Издвајају се и неки други мањи тематски скупови, као што су нпр. они у којима је творбена основа име неког редитеља (*спилберговићина*, *линчовићина*, *буџуеловићина*), научника (*еуклидовићина*, *фројдовићина*, *хумболтовићина*), личности из античке митологије (*едиповићина*, *сизифовићина*, *херкуловићина*, *прометејитина*), а интересантни су и примери из популарне културе и стрипа као што су *медмаксовићина* (по

Побеснелом Максу), *аланфордовитина* (по јунаку стрипа Алану Форду) или *дизнијевитина* (по Волту Дизнију).

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

5.1. Утврдили смо да се нови деантропоними у творбеном моделу властито име (или присвојни придев од властитог имена) + суфикс *-итина* релативно често појављују у јавном дискурсу и језику медија, са значењем какве особине, својства и сл. које је карактеристично за носиоца имена. Иако је овај творбени модел доста продуктиван, ипак ниска фреквенција примера указује нам на то да су у питању махом индивидуализми који се активирају због стилских разлога да у одређеном контексту дефинишу или упуте на неку појаву.

5.2. Посебно питање на које треба одговорити једном подробнијом анализом самих примера јесте колико овакав творбени модел са собом носи неку врсту негативне конотације и пејоративности јер упућује, понекад, на својства и појаве које се сматрају и виде као негативне, поготово када су у питању политичари. Питање је колико сâм творбени модел, можда аналогично према пејоративима који се изводе на сличан начин, упућује на перцепцију оваквих примера као негативно конотираних.

ЛИТЕРАТУРА

- Babić, Stjepan 1981. Tvorba imenica sufiksima -ina. *RAD JAZU* 388, Zagreb, 313–335.
- Даничић, Ђуро 1860. Српска деминуција и аугментација. *Гласник Друштва српске словесности* XII, Београд, 474–499.
- Јовановић, Владан 2010. *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику*. Монографије 9, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Клајн, Иван 2003. *Творба речи у савременом српском језику. Део 2, Суфиксација и конверзија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.
- Киршова, Маријана 1988. Аугментативи са суфиксима -ина, -етина, -урина у Вуковом Рјечнику. *Наш језик* XXIII/1-2, 42–54.
- Николић, Мирослав 2000. *Обратни речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска; Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Новокмет, Слободан 2012. Нове речи са суфиксом -ина и његовим варијантама у српском језику. *Наш језик* XLIII/3-4, 55–68.
- Оташевић, Ђорђе 2020. Творба деантропонимних политичких неологизама (од презимена Вучић и Ђилас). *Новоречје*, бр. 3, 9–36.

Торић, Божо 2012. О дериватима са значењем производа животињског порекла у српском језику. У: Р. Драгићевић (гл. ур.) *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима: зборник радова са четрнаесте међународне научне конференције Комисије за творбу речи при Међународном комитету слаvista*, Београд: Филолошки факултет, 364–385.

Slobodan Novokmet

NEW DEANTHROPONYMS IN THE SERBIAN LANGUAGE FORMED USING THE SUFFIX *-(ŠT)INA*

Summary

The subject of our paper are new deanthronyms in the Serbian language formed using the suffix *-(št)ina*. This is a productive word-formation model that involves the name, surname, or even nickname of a well-known personality from literature, politics, or generally with sufficient cultural recognizability as the base for formation, and it produces the meaning of "something that has the qualities and characteristics of what is in the base of formation," such as *oblomovština*, *glembajevština*, *nedićevština*, and so on. Based on the material collected through the digital corpus of the Serbian language PDRS 1.0, we will determine which new words have appeared in the Serbian language using this method and which personalities most commonly participate in this type of word formation.

Keywords: deanthronym, suffix *-(št)ina*, word-formation model, Serbian language, new words.